

Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές εφήβων

Ζωή Αθανασίου

Μουσικό Γυμνάσιο Καρδίτσας – Λυκειακές Τάξεις

jenni7@sch.gr

Περίληψη

Ο σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τις τυχόν διαφορές κατά φύλο στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων που ολοκληρώνουν το Λύκειο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν τριάντα ένας έφηβοι/ες, δεκαέξι αγόρια και δεκαπέντε κορίτσια από τρία Ενιαία Λύκεια της πόλης της Καρδίτσας. Υιοθετήθηκε η ποιοτική προσέγγιση με τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων με ομάδες εστίασης (focus groups). Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν έδειξαν διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιλογών αγοριών και κοριτσιών. Και οι τριάντα ένας έφηβοι, αγόρια και κορίτσια, επιθυμούν να εισαχθούν σε κάποια πανεπιστημιακή σχολή, ενώ η εικόνα των επαγγελματικών επιλογών των κοριτσιών είναι παρόμοια με αυτή των αγοριών.

Λέξεις-κλειδιά: Εκπαιδευτικές Και Επαγγελματικές Επιλογές, Στερεότυπα Φύλου, Ταυτότητα στην Εφηβεία.

1. Εισαγωγή

Φτάνοντας στο τελευταίο στάδιο της σχολικής εκπαίδευσης, ο έφηβος μαθητής των 17-18 χρόνων βρίσκεται σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία καλείται να πάρει μια σειρά από κρίσιμες για την μελλοντική του πορεία αποφάσεις (Μιχαηλίδης, 1987; Γεώργας κ.ά., 1991). Η εφηβεία είναι η ιδανική στιγμή για να μελετήσει κανείς την επαγγελματική ανάπτυξη των νεαρών ατόμων (Watson et al, 2002). Σύμφωνα με τον Super (1957), η διαδικασία της επαγγελματικής εξερεύνησης (exploration) και της διαμόρφωσης της απόφασης σχετικά με το επάγγελμα είναι το κεντρικό σημείο της επαγγελματικής ανάπτυξης κατά τη διάρκεια της εφηβείας και οι επιμέρους θεωρήσεις (θεωρίες) αντιμετωπίζουν και διαπραγματεύονται το θέμα από διαφορετική σκοπιά. Έτσι, για παράδειγμα, οι ψυχολογικές θεωρίες επαγγελματικής επιλογής (Holland, Anne Roe, Bordin, Bandura, κ.ά.) συγκεντρώνουν την προσοχή τους στο άτομο, παραμελώντας σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνονται αυτές οι επιλογές και τους περιορισμούς που το πλαίσιο αυτό επιβάλλει στις ατομικές επιλογές, ενώ οι κοινωνιολογικές θεωρίες από την άλλη πλευρά (Blau, Musgrave, Kenneth Roberts), τονίζουν ακριβώς αυτούς τους περιορισμούς που επιβάλλει το κοινωνικό σύνολο στο άτομο και σε γενικές γραμμές τείνουν να βλέπουν το άτομο ως παθητικό παρατηρητή και δέκτη (Κάντας & Χαντζή, 1991).

Η απόκτηση ταυτότητας αποτελεί την κύρια αναπτυξιακή απαίτηση της εφηβείας και σε αυτή την περίοδο το άτομο πρέπει όχι μόνο να προσδιορίσει τον εαυτό του στη βάση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, αλλά και να εξετάσει τους γενικότερους ρόλους που θα κληθεί να αναλάβει ως ενήλικας στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, διαμορφώνοντας ταυτότητα φύλου, επαγγελματική, θρησκευτική και πολιτική ταυτότητα. Το άτομο επαναπροσδιορίζει τις ταυτότητες αυτές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

2. Συνοπτική περιγραφή - αναγκαιότητα της ερευνητικής μελέτης και σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση προγενέστερων ερευνών

Ο σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τις τυχόν διαφορές κατά φύλο στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων που ολοκληρώνουν το Λύκειο. Το δείγμα της έρευνας ήταν τριάντα ένας έφηβοι, δεκαέξι αγόρια και δεκαπέντε κορίτσια από τρία Γενικά Λύκεια της πόλης της Καρδίτσας. Υιοθετήθηκε η ποιοτική προσέγγιση με τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων με ομάδες εστίασης (focus groups).

Οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων, αποτέλεσαν αντικείμενο διερεύνησης, τόσο στην Ελλάδα, όσο και -περισσότερο διεξοδικά- στο εξωτερικό. Η θεματολογία των ερευνητικών μελετών καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, εξετάζοντας την επίδραση διάφορων παραγόντων, όπως του φύλου, της οικογένειας, της επίδοσης, των κοινωνικών στερεοτύπων, του σχολικού περιβάλλοντος κ.ά., στη διαδικασία διαμόρφωσης των επαγγελματικών επιλογών (Shapiro & Crowley, 1982; Danziger, 1983; Eccles, 1985; Yount, 1986; Κασιμάτη, 1989; Fassinger, 1990; Schulenberg et al, 1991; Κασσωτάκης, 1992; Σιδηροπούλου – Δημακάκου, 1994-1995; Μαραγκουδάκη, 1997; Μπουρνούδη & Ψάλτη, 1997; Κακανά κ.ά., 2002). Τα αποτελέσματα των ερευνητικών προσπαθειών ήταν αποκαλυπτικά: Αγόρια και κορίτσια επιλέγουν το επάγγελμα της προτίμησής τους μέσα από συγκεκριμένες «κατηγορίες» (ομάδες) επαγγελμάτων, τα οποία χαρακτηρίζονται παραδοσιακά ως «αντρικά» ή «γυναικεία». Σταδιακά όμως, οι ερευνητές έχουν επισημάνει μια στροφή προς μια κατεύθυνση πιο «εξισορροπημένη», όσον αφορά τις επαγγελματικές επιλογές των εφήβων (Stevens et al, 1992). Τα κορίτσια πλέον επιδιώκουν να «εισβάλλουν» σε «ανδρικές» περιοχές, επιλέγοντας επαγγέλματα υψηλού κύρους και στοχεύοντας σε επιστημονικούς τομείς που μέχρι πρόσφατα αντιπροσωπεύονταν από το ανδρικό φύλο. Ιατρική, στρατιωτικές και Πολυτεχνικές σχολές και άλλες παραδοσιακά «ανδροκρατούμενες» περιοχές, φαίνεται ότι αποτελούν πλέον επαγγελματικούς προορισμούς για τα κορίτσια, διαμορφώνοντας με αυτόν τον τρόπο ένα καινούργιο σκηνικό στην αγορά εργασίας.

Το θέμα επομένως των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιλογών αποτελεί ένα ζήτημα που θα πρέπει να μελετάται κατ' εξακολούθηση και δεν εξαντλείται αυστηρά στα πλαίσια των μέχρι τώρα πραγματοποιούμενων ερευνητικών προσπαθειών, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που απασχολούν σήμερα τους νέους, ίσως το πιο σημαντικό, είναι η ανεργία. Στη χώρα μας, είναι γνωστό ότι το ποσοστό των πτυχιούχων είναι δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με τη δυναμικότητα και απορροφητικότητα της αγοράς εργασίας (Δημητρόπουλος, 1986), μια κατάσταση που απογοητεύει τους νέους και ματαιώνει τις φιλοδοξίες τους.

Με αυτά τα δεδομένα, η μελέτη των παραμέτρων που σχετίζονται με κάθε εκπαιδευτική και επαγγελματική επιλογή του υπό διαμόρφωση εργατικού δυναμικού είναι όχι απλώς χρήσιμη, αλλά ζωτικής σημασίας σε κάθε επίπεδο (Δημητρόπουλος κ.ά., 2000). Στο βαθμό που η κάθε απόφαση δεν είναι μια επιφανειακή – ευκαιριακή εκδήλωση αλλά μια συνειδητή επιλογή (Γεώργας κ.ά., 1991), παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να διερευνηθεί κανείς αυτές τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων. Μολονότι η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια είναι μικρής κλίμακας, τα αποτελέσματά της θα αποτελούν πραγματικές πληροφορίες για τον πληθυσμό, τον τόπο και τον χρόνο που διεξήχθη.

3. Στόχος, ερευνητικά ερωτήματα, δείγμα, μεθοδολογία της έρευνας, ανάλυση δεδομένων
Κεντρικό στόχο της έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση των τυχόν διαφορών κατά φύλο στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων που βρίσκονται στην τελευταία τάξη του Λυκείου (δηλαδή των εφήβων της Γ' Λυκείου).

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα στα οποία προσπάθησε να δώσει απάντηση η έρευνα αυτή είναι τα εξής:

- Ποιες είναι και πως διαμορφώνονται ανάλογα με το φύλο οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των εφήβων;

- Οι έφηβοι τελικά μέσα από τις επιλογές τους ανατρέπουν ή αναπαράγουν τα στερεότυπα που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων;

Το δείγμα της Έρευνας αποτέλεσαν τριάντα ένας μαθητές και μαθήτριες, δεκαπέντε κορίτσια και δεκαέξι αγόρια που φοιτούσαν στη Γ΄ Λυκείου τριών από τα πέντε ενιαία Λύκεια της πόλης της Καρδίτσας. Ο λόγος που επιλέχθηκαν μαθητές/τριες από τη Γ΄ Λυκείου και όχι από προηγούμενη τάξη ήταν ότι στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο θα πραγματοποιούνταν η έρευνα οι μαθητές θα βρίσκονταν λίγους μήνες πριν από τη συμμετοχή τους στις πανελλήνιες εξετάσεις, άρα θα γνωρίζουν ήδη τις δυνατότητές τους και τις επιδόσεις τους στα μαθήματα και έχουν ήδη επιλέξει κατεύθυνση σπουδών με συγκεκριμένα εξεταζόμενα μαθήματα.

Οι οικογένειες από τις οποίες προέρχονταν οι μαθητές/τριες ήταν μεσαίου και κατώτερου κοινωνικού επιπέδου, με βάση το επάγγελμα και τη μόρφωση των γονιών, με τις περισσότερες μητέρες είτε να μην εργάζονται (43,3%) είτε να είναι δημόσιοι υπάλληλοι (33,3%), ενώ οι άντρες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά στον τομέα των ελεύθερων επαγγελματιών (45,2%). Όσον αφορά την κατεύθυνση σπουδών, οι μισοί μαθητές/τριες επέλεξαν την τεχνολογική (51,6%), αλλά αν συγκρίνουμε τα επιμέρους ποσοστά για τα αγόρια και τα κορίτσια, παρατηρούμε ότι το ποσοστό των κοριτσιών στη θετική κατεύθυνση είναι υψηλότερο από των αγοριών (46,7% έναντι 18,75%) και το ποσοστό των αγοριών που επέλεξαν τη θεωρητική κατεύθυνση είναι υψηλότερο από των κοριτσιών (18,75% έναντι 13,3%).

Ως μέσο για τη συλλογή των δεδομένων επιλέχτηκε η συνέντευξη με ομάδες εστίασης (focus groups). Το βασικό πλεονέκτημα της συνέντευξης είναι ότι επιτρέπει να εξετάσουμε το ερευνητικό πρόβλημα σε μεγαλύτερο βάθος. Από τη στιγμή που ο ερευνητής θα κατορθώσει να δημιουργήσει μια άνετη και φιλική σχέση με τον εξεταζόμενο, είναι πολύ πιθανό να εξασφαλιστούν ακόμη και εμπιστευτικές και προσωπικές πληροφορίες, τις οποίες το άτομο θα ήταν απρόθυμο να καταγράψει (Παρασκευόπουλος, 1993). Ωστόσο, θεωρήθηκε σκόπιμο οι συμμετέχοντες στην έρευνα να ενταχθούν σε ομάδες εστίασης, καθώς αρκετές από τις έρευνες που έχουν γίνει έδειξαν ότι οι ομάδες εστίασης βρίσκουν την εμπειρία περισσότερο ευχάριστη και υποκινητική σε σχέση με τις ατομικές συνεντεύξεις (Morgan, 1988; Wilkinson, 1998). Οι ομάδες εστίασης έχουν γίνει ένα πολύτιμο εργαλείο για τους ερευνητές των κοινωνικών επιστημών, ανεξάρτητα από συγκεκριμένα πεδία έρευνας (Morgan, 1988; Frey & Fontana, 1993), ένα εργαλείο που συχνά παράγει πλούσια δεδομένα, υψηλής ποιότητας (Wilkinson, 1998), αθροιστικά και επεξεργάσιμα (Fontana & Frey, 2003). Σε σχέση με τις ατομικές συνεντεύξεις, το καθαρό πλεονέκτημα των ομάδων εστίασης είναι ότι δε συναντούμε μόνο «κάθετη αλληλεπίδραση», δηλαδή αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων, αλλά κυρίως «οριζόντια αλληλεπίδραση» μεταξύ των μελών της ομάδας (Wilkinson, 1998).

Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων ήταν ανοιχτές («Ποιο είναι το επάγγελμα που θέλετε να επιλέξετε;», «Με βάση ποια κριτήρια επιλέξατε αυτό το επάγγελμα;», κ.ά.) και διατυπωμένες κατά τέτοιο τρόπο ώστε να διευκολύνουν την ελεύθερη συζήτηση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας (Krueger, 1994). Κάθε κύρια ερώτηση αποτελούνταν από ένα σύνολο υποερωτήσεων, έτσι ώστε η συντονίστρια να είναι σε θέση να διευκρινίζει τις απαντήσεις των μαθητών/τριών, να εστιάζει από τα πιο γενικά θέματα στα πιο ειδικά και να μην παραλείπει καίρια ή σημαντικά ερωτήματα, τα οποία δε θα έθιγαν από μόνοι τους οι συμμετέχοντες (Αθανασιάδου & Δελιγιάννη – Κουϊμτζή, 2004). Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στον χώρο των σχολείων, έναν χώρο με τον οποίο οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι, ακριβώς για να αποφευχθούν τα μειονεκτήματα μιας τεχνητής πειραματικής διαδικασίας

(Αθανασιάδου & Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, 2004). Προηγήθηκε η πρώτη πιλοτική συνέντευξη με τέσσερις μαθητές και μαθήτριες του Μουσικού Σχολείου Καρδίτσας και μετά τις απαραίτητες αλλαγές σε ορισμένα ερωτήματα διεξήχθη η δεύτερη συνέντευξη με τέσσερα αγόρια του 2^{ου} Λυκείου Καρδίτσας, που αποτέλεσε και την πρώτη ομαδική συνέντευξη. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν την περίοδο από 3/4 έως 14/4/2006, διήρκεσαν από σαράντα λεπτά της ώρας έως μία ώρα και είκοσι λεπτά, μαγνητοφωνήθηκαν κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής τους και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν προκειμένου να δεχτούν επεξεργασία ως γραπτά κείμενα (Αθανασιάδου & Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, 2004). Η μέθοδος της απομαγνητοφώνησης έχει πολύ συγκεκριμένα και βασικά πλεονεκτήματα: η μαγνητοφώνηση καταγράφει με πιστότητα τα όσα είπε ο ερωτηθείς στον ερωτηθέντα. Από την άλλη πλευρά, ο ερευνητής απαλλάσσεται από ένα διπλό φόρτο εργασίας, από την ανάγκη δηλαδή να καταγράφει στο χαρτί τα όσα του λέει ο συνομιλητής του, ενώ ταυτόχρονα, να επεξεργάζεται στο μυαλό του την επόμενη ερώτηση που πρέπει να θέσει, βάσει των όσων έχει ήδη ακούσει (Bird et al, 1999).

Κάθε είδους ανάλυση προϋποθέτει την κωδικοποίηση των δεδομένων και των πληροφοριών (Bird et al, 1999). Στην ποιοτική ανάλυση, όταν προβαίνουμε στην κωδικοποίηση των δεδομένων και των γενικότερων στοιχείων που διαθέτουμε, καλούμαστε να αποφασίσουμε ταυτόχρονα ποιες είναι οι καταλληλότερες κατηγορίες που θα μας επιτρέψουν να κατανοήσουμε στο μεγαλύτερο μέρος τους τα δεδομένα, και πώς, στη συνέχεια, θα καταναείμουμε τα στοιχεία αυτά στις κατηγορίες που έχουμε καθορίσει (Bird et al, 1999). Η κατηγοριοποίηση αυτή τροποποιείται και εμπλουτίζεται στη συνέχεια, προκειμένου να συμπεριληφθούν και άλλα στοιχεία -κατηγορίες, οι οποίες δε διαφαίνονταν εξ αρχής (Αθανασιάδου & Δεληγιάννη - Κουϊμτζή, 2004). Από τη στιγμή που η αρχική κατηγοριοποίηση έχει ολοκληρωθεί, ακολουθεί το πιο δύσκολο στάδιο, αυτό της ανάλυσης (Gill, 1996). Η ανάλυση των δεδομένων σταματά τότε, όταν μια κατηγορία – πυρήνας εμφανίζεται με τη βοήθεια της οποίας ο ερευνητής ενοποιεί την ανάλυση και δημιουργεί μια ιστορία που συμπυκνώνει τα κύρια θέματα της μελέτης (Dey, 2004).

Τέλος, η χρήση της μεθόδου των ομάδων εστίασης ως μέσου συλλογής των δεδομένων ενισχύει την αξιοπιστία της έρευνας, καθώς το βάρος πέφτει στην αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων, μειώνοντας έτσι την επίδραση του ερευνητή στη διαδικασία της συνέντευξης (Denzin, 1986; Frey & Fontana, 1993). Επιπλέον, η εγκυρότητα της μεθόδου πιστοποιείται από τον ίδιο τον λόγο των μαθητών που δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα, ο οποίος αποτελεί και το αντικείμενο της μελέτης αυτό καθαυτό. Στην ουσία δηλαδή, ο ίδιος ο λόγος και τα συνεπαγόμενά του ταυτοποιούν την εγκυρότητα κάθε ερμηνείας (Αθανασιάδου & Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, 2004).

4. Αποτελέσματα

Από την ανάγνωση των κειμένων που προέκυψαν από τις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις διαπιστώνει κανείς πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία, τα οποία αναδεικνύουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι νεαρές και νεαροί έφηβοι δομούν την πραγματικότητα γύρω τους και παίρνουν αποφάσεις καθοριστικές για το μέλλον τους. Οι συνεντεύξεις έδωσαν την ευκαιρία στους εφήβους να ξεδιπλώσουν τους προβληματισμούς και τις ανησυχίες τους σχετικά με το θέμα της επιλογής από αυτούς του επαγγέλματος της προτίμησής τους και να διατυπώσουν τις απόψεις τους, τις προτάσεις τους αλλά πολλές φορές και τα παράπονά τους, τόσο σχετικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έλαβαν τις αποφάσεις τους, όσο και σχετικά με τις συνθήκες

διακρίσεων που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία. Η συζήτηση για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές έδωσε τις παρακάτω τέσσερις επιμέρους ενότητες:

4.1. Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές

Και οι τριάντα ένας έφηβοι που πήραν μέρος στις ομαδικές συζητήσεις δήλωσαν ότι επιθυμούσαν μετά την αποφοίτησή τους από το Λύκειο να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε κάποια σχολή Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (πανεπιστήμιο), επιβεβαιώνοντας τα μέχρι τώρα ερευνητικά δεδομένα που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία και σύμφωνα με τα οποία οι έφηβοι μαθητές επιδιώκουν τη συνέχιση των σπουδών τους στο πανεπιστήμιο μετά το Λύκειο (τάσεις «μορφωσιολατρίας» ή «πανεπιστημιομανίας») (Παπάς & Ψαχαρόπουλος, 1988-1989; Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, 1997; Δελιγιάννη - Κουϊμτζή, 1999; Δημητρόπουλος κ.ά., 2000).

Όσον αφορά τις επαγγελματικές επιλογές των μαθητών, τα ευρήματα της έρευνας φαίνεται ότι επιβεβαιώνουν τα ευρήματα παρόμοιων ερευνών (Dunnell & Bakkan, 1991; Stevens et al, 1992; Rojewski & Hill, 1998; Watson et al, 2002; Δελιγιάννη - Κουϊμτζή κ.ά., 2004), στα οποία οι επαγγελματικές επιλογές των κοριτσιών παρουσιάζουν μια στροφή σε σχέση με την εικόνα που είχε διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια, αντιπροσωπευτική για τον ελλαδικό χώρο (Κασσωτάκης, 1992; Σιδηροπούλου - Δημακάκου, 1994-1995; Μαραγκουδάκη, 1997; Μπουρνούδη & Ψάλτη, 1997; Κασσιμάτη, 1998; Κακανά κ.ά., 2003). Οι έφηβες δε στοχεύουν πλέον σε επαγγέλματα τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως «παραδοσιακά ανήκοντα» στο γυναικείο φύλο, αλλά επιθυμούν να εισαχθούν σε σχολές, κάποιες από τις οποίες κατά κύριο λόγο χαρακτηρίζονται από τη σχεδόν αποκλειστική συμμετοχή των αντρών, όπως π.χ. οι Πολυτεχνικές σχολές.

Αναλυτικά: τέσσερα από τα δεκαπέντε κορίτσια του δείγματος δήλωσαν ότι επιθυμούν να εισαχθούν σε Πολυτεχνικές σχολές (Αρχιτεκτονική και Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών), τέσσερις εξέφρασαν την προτίμησή τους για την Ιατρική και τη Στρατιωτική Ιατρική, τρεις δήλωσαν τις Στρατιωτικές Σχολές και δύο τα Παιδαγωγικά Τμήματα, ενώ αναφέρθηκαν και μεμονωμένες περιπτώσεις προς τη Γυμναστική Ακαδημία και τη Δημοσιογραφία. Τα κορίτσια λοιπόν έχουν «εισβάλλει» με δυναμικό τρόπο στην «ανδρική» αγορά εργασίας, επιλέγοντας και επιδιώκοντας επαγγέλματα τα οποία μέχρι πρόσφατα χαρακτηρίζονταν από την αποκλειστική συμμετοχή ανδρών, επαγγέλματα υψηλού κοινωνικού κύρους αλλά και υψηλών οικονομικών απολαβών. Η εικόνα που διαμορφώνουν οι επιλογές των κοριτσιών θα μπορούσε άνετα να περιγράψει μια ομάδα αγοριών.

Οι προτιμήσεις των αγοριών παρουσιάζουν πανομοιότυπη εικόνα με αυτή των κοριτσιών, όχι μόνο ως προς τις κατευθύνσεις επιλογής, αλλά και ως προς τις αναλογίες. Τέσσερα από τα αγόρια δήλωσαν τις Στρατιωτικές Σχολές και τη Σχολή Αστυφυλάκων, τέσσερις δήλωσαν Πολυτεχνικές σχολές (Μηχανολόγος Μηχανικός, Πολιτικός Μηχανικός, Τοπογράφος), δύο προτιμήσεις αναφέρθηκαν προς την Ιατρική και τη Βιολογία, δύο προτιμήσεις προς τις Σχολές Πληροφορικής, δύο προτιμήσεις προς τα Παιδαγωγικά Τμήματα, ενώ ένα αγόρι εξέφρασε την προτίμησή του για το Marketing και τις σχολές που σχετίζονται με τις Δημόσιες Σχέσεις. Τα αγόρια λοιπόν δεν ξέφυγαν από το πρότυπο των «ανδρικών επαγγελμάτων» που χαρακτηρίζει τις επιλογές των εφήβων στα μέχρι τώρα σχετικά ερευνητικά ευρήματα, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο για ακόμη μια φορά ότι τα αγόρια υιοθετούν τα στερεότυπα του φύλου τους όσον αφορά την επιλογή του επαγγέλματός τους, επιλέγοντας επαγγέλματα που ανταποκρίνονται στο ανδρικό φύλο και τα οποία σχετίζονται με τις θετικές επιστήμες, τα μαθηματικά και την τεχνολογία. Η προτίμηση δύο αγοριών προς τα Παιδαγωγικά Τμήματα, έναν χώρο που έχει χαρακτηριστεί

ως αντιπροσωπευτικός για το γυναικείο φύλο, δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα.

4.2. Κριτήρια επιλογής

Η ταύτιση των απόψεων των εφήβων σχετικά με τα κριτήρια επιλογής της κατεύθυνσης σπουδών και επαγγέλματος είναι χαρακτηριστική. Δύο βασικά κριτήρια εντοπίστηκαν στον λόγο των παιδιών: ο φόβος της ανεργίας (άρα επιλογή ενός αντικειμένου σπουδών που εξασφαλίζει άμεση επαγγελματική αποκατάσταση) και η προσωπική προτίμηση.

4.2.1. Ο φόβος της ανεργίας

Ο φόβος της ανεργίας είναι ένα στοιχείο που μπορεί εύκολα να εντοπιστεί στον λόγο των παιδιών. Το πρόβλημα αυτό δεν απασχολεί μόνο τους ίδιους τους εφήβους, αλλά δικαιολογημένα και τις οικογένειές τους και αποτέλεσε συχνά το κεντρικό σημείο συζητήσεων, τόσο μεταξύ των εφήβων στις παρέες τους, όπως δήλωσαν οι ίδιοι, αλλά και στο σπίτι σε οικογενειακές συγκεντρώσεις. Αυτό που προβληματίζει όμως περισσότερο είναι η ανεργία των πτυχιούχων, ένα φαινόμενο που έχει προσλάβει ιδιαίτερα ανησυχητικές διαστάσεις στη χώρα μας και το οποίο εντείνει τους φόβους των εφήβων.

Έτσι, οι έφηβοι επιλέγουν τον τομέα σπουδών και -συνακόλουθα- επαγγέλματος με βάση ένα κριτήριο: την άμεση επαγγελματική αποκατάσταση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο λόγος τους είναι κατηγορηματικός: είναι τέτοιος ο φόβος της ανεργίας, που δεν υπήρχαν άλλα περιθώρια επιλογής. Με αυτόν τον τρόπο εξηγείται και η μεγάλη προτίμησή των εφήβων προς τις στρατιωτικές σχολές και τις σχολές Αστυφυλάκων, που εξασφαλίζουν άμεση επαγγελματική αποκατάσταση, αλλά και προς σχολές υψηλού κύρους, οι οποίες παραδοσιακά έχουν συνδεθεί με υψηλές οικονομικές απολαβές, όπως η Ιατρική. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

Μαρία (Στρατιωτική Ιατρική): *«Άμεση αποκατάσταση, σίγουρα, σαν στρατιωτικός, σίγουρα η ασφάλεια που σου παρέχει αυτό το επάγγελμα, γιατί ξέρεις ότι θα δουλεύεις μέχρι τα σαράντα πέντε σου, μετά θα πάρεις σύνταξη... δεν ξέρω, για παράδειγμα, ειδικά αυτό το επάγγελμα που φοβάμαι πάρα πολύ είναι οι ελεύθεροι επαγγελματίες, δηλαδή τους φοβάμαι πάρα πολύ, είναι ένα επάγγελμα, το ξέρω κίολας, έχω και εμπειρία από τον μπαμπά μου που είναι ελεύθερος επαγγελματίας. Πραγματικά είναι, δεν το συζητώ, ειδικά με τα σημερινά δεδομένα, το θεωρώ τρομερό, γιατί είναι αυτό που λένε (αναφερόμενη στο επάγγελμα του στρατιωτικού): «βρέξει, χιονίσει, το καλάθι θα γεμίσει», κάπως έτσι.»*

4.2.2. Η προσωπική προτίμηση

Υπάρχει όμως ένα ακόμη στοιχείο που έπαιξε προφανώς πολύ σημαντικό ρόλο στις επιλογές των παιδιών, ένα στοιχείο που έχει επισημανθεί και από άλλες έρευνες (Morgan et al, 2001) και το νόημα του οποίου συμπυκνώνεται στη φράση: «μου αρέσει». Και τα αγόρια και τα κορίτσια ανέφεραν το ενδιαφέρον ως πρωταρχικό κριτήριο επιλογής επαγγέλματος. Το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν τα παιδιά στη ζωή τους πρέπει απαραίτητως πρώτα να τους αρέσει κι αυτό το τόσο σημαντικό και πρωταρχικό κριτήριο επιλογής έδωσε αφορμή να διατυπωθούν πολύ όμορφες σκέψεις σχετικά με το πώς οραματίζονται τους εαυτούς τους στο μέλλον σε σχέση με το επάγγελμα της επιλογής τους. Από τη στιγμή που κάτι σου αρέσει είσαι δημιουργικός σε αυτό, έχεις φαντασία, μεράκι, όρεξη να δουλέψεις πάνω σε αυτό, έχεις τη διάθεση να το εξελίξεις και να είσαι καινοτόμος στον τομέα σου, στοιχεία τα οποία θα βοηθήσουν, ίσως πολύ περισσότερο και από τα πολλά πτυχία, σύμφωνα με τα λεγόμενα των παιδιών, να εξελιχτείς στην εργασία σου, να έχεις «καριέρα».

Ζωή (Ιατρική – Γενετική): «Ναι, γιατί είναι κάτι το οποίο το λατρεύω και δεν καταλαβαίνω γιατί να μην το κάνω».

Σίσσυ (Στρατιωτικές σχολές): «Απλώς μ' άρεσε, μόλις είδα τις σχολές που υπάρχουν, κατέληξα σε αυτό μόνο. Τίποτα άλλο».

Λίλα (Ιατρική): ...«Εντάξει, καταρχάς πιστεύω πάντα για να γίνει η πρώτη προτίμηση πρέπει να σου αρέσει κιόλας, εκτός από κάποιες περιπτώσεις ειδικές, πιστεύω τα περισσότερα παιδιά με βάση αυτό το κριτήριο επιλέγουν τη σχολή».

4.2.3. Προσδοκίες από το επάγγελμα

Οι προσδοκίες των εφήβων από το επάγγελμα που επιλέγουν ουσιαστικά αποτελούν τις «συνέπειες» των κριτηρίων πάνω στα οποία στηρίχτηκαν για να πραγματοποιήσουν τις επιλογές τους.

Τι είναι λοιπόν αυτό που πιστεύουν οι έφηβοι ότι θα τους προσφέρει το επάγγελμα της επιλογής τους; Βασικά στοιχεία όπως έχουν ήδη αναφερθεί, είναι η οικονομική άνεση, ώστε να μπορούν να ζουν άνετα, χωρίς να εξαρτώνται από τις οικογένειές τους, αλλά και η ηθική ικανοποίηση ότι ασχολούνται με ένα αντικείμενο που τους ελκύει και τους δίνει τη δυνατότητα να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους. Εντύπωση όμως προκαλεί ένα στοιχείο το οποίο χαρακτηρίζει το λόγο των παιδιών όταν αναφέρονται στις χρηματικές απολαβές: είναι η αίσθηση του μέτρου. Τα παιδιά δεν αποζητούν τα πολλά λεφτά, όπως θα περίμενε κανείς. Αντίθετα, θέλουν τόσα, όσα θα τους εξασφαλίζουν τα απαραίτητα για τη ζωή, μια ζωή την οποία χαρακτηρίζει το μέτρο και η απλότητα. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα:

Ελένη (Αρχιτεκτονική): (περιγράφοντας τον επιτυχημένο άνθρωπο) «όταν έχει όλα αυτά που θέλει, και όχι σε υπερβολή, με μέτρο».

Ρίτα (Στρατιωτικός): (περιγράφοντας τον επιτυχημένο άνθρωπο) «... μια δουλειά, ένα επάγγελμα που του αρέσει, δε χρειάζεται να βγάζει πολλά χρήματα, αρκεί να εξασφαλίζει τα απαραίτητα και να είναι αυτάρκης...»

Μια εξήγηση για τα παραπάνω θα μπορούσε να είναι η εξής: Οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνα, παρουσιάζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: προέρχονται από οικογένειες μεσαίου και χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Οι περισσότερες μητέρες, σύμφωνα με την περιγραφή του δείγματος, είτε δεν εργάζονται (οικιακά) είτε είναι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ οι περισσότεροι άντρες είναι ελεύθεροι επαγγελματίες. Έτσι, οι περιορισμένες προφανώς οικονομικές δυνατότητες της οικογένειας διαμόρφωσαν και τις συνθήκες της καθημερινότητας των εφήβων, όπου μητέρα και πατέρας δίνουν καθημερινά τον αγώνα τους για να εξασφαλίσουν όχι πολλά, αλλά τα απαραίτητα για την οικογένειά τους.

Κατά τα άλλα, οι έφηβοι επιζητούν στην πλειοψηφία τους ένα επάγγελμα που να τους παρέχει σταθερότητα, ασφάλεια (γι' αυτό επιλέγουν επαγγέλματα όπως οι στρατιωτικές σχολές και τα Παιδαγωγικά), αλλά και επαγγέλματα με προκλήσεις και δυνατότητες για εξέλιξη (Πολυτεχνικές σχολές, Αρχιτεκτονική, Πολιτικών Μηχανικών, Ιατρική, κ.ά.). Τα κορίτσια ανέφεραν πολύ συχνά (όλα όσα επιδιώκουν στρατιωτικές σχολές) ότι θέλουν μέσω του επαγγέλματός τους να αποκτήσουν δόξα και κύρος, καθώς η στολή φαίνεται πως εντυπωσιάζει («προσδίδει κύρος και γοητεία»), ενώ ασυνήθιστα αρκετά αγόρια ανέφεραν ότι θέλουν μέσω του επαγγέλματός τους να προσφέρουν στο συνάνθρωπο και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Αυτή η διάθεση προσφοράς που χαρακτηρίζει ορισμένα από τα αγόρια έρχεται σε αντίθεση με τα όσα μέχρι τώρα έχουν αποκαλύψει σχετικές έρευνες (Morgan et al, 2001), όπου τα κορίτσια συνήθως είναι

περισσότερο προσανατολισμένα προς τους ανθρώπους και το περιβάλλον και επιλέγουν επαγγέλματα που σχετίζονται με την παροχή φροντίδας και υπηρεσιών.

4.2.4. Πηγές πληροφόρησης

Όπως δήλωσαν οι έφηβοι, η πληροφόρηση που πήραν για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές κατευθύνσεις της επιλογής τους προήλθε αποκλειστικά μέσω της δικής τους προσπάθειας και πρωτοβουλίας, από φίλους και συγγενείς σχετικούς με το επάγγελμα, από περιοδικά, από τα ΚΕ.ΣΥ.Π. (Κέντρα Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού), από συζητήσεις με τους καθηγητές στα φροντιστήρια και στο σχολείο και σε σημαντικό βαθμό από το Διαδίκτυο. Ορισμένοι έφηβοι μάλιστα διαμαρτυρήθηκαν για την έλλειψη ενημερωτικής πρωτοβουλίας από μέρος του σχολείου τους. Μόνο στο ένα από τα τρία Λύκεια που συμμετείχαν στην έρευνα υπήρχε τομέας Σ.Ε.Π. (Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός), αλλά και πάλι τα παιδιά διαμαρτυρήθηκαν ότι οι πληροφορίες που πήραν ήταν καθαρά «θεωρητικές», καθώς αφορούσαν μόνο το πρόγραμμα σπουδών της σχολής της προτίμησής τους και καθόλου για τις μετέπειτα δυνατότητες απασχόλησης (μετά την αποφοίτηση).

Αν και στο πρώτο τμήμα των συζητήσεων υπήρχε σχετική ερώτηση γύρω από τους παράγοντες επίδρασης στις αποφάσεις των εφήβων, ωστόσο μέσα από τις συζητήσεις δεν αναδείχτηκε κάποιος παράγοντας ο οποίος να έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προτιμήσεων των εφήβων. Στις επιλογές τους οι έφηβοι συνάντησαν την αμέριστη συμπαράσταση των οικογενειών τους, οι οποίες στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων συναίνεσαν στις επιλογές των παιδιών τους. Μόνο δύο περιπτώσεις ισχυρής αρνητικής επίδρασης αναφέρθηκαν, όπου η οικογένεια αντιτάχθηκε επίμονα στην επιλογή τους παιδιού τους. Στην περίπτωση ενός αγοριού, η οικογένεια προσπάθησε να στρέψει το ενδιαφέρον του προς ένα διαφορετικό αντικείμενο σπουδών, το οποίο όμως ήταν ήδη μέσα στις πρώτες δύο επιλογές του. Στην περίπτωση όμως της κοπέλας, οι γονείς ήταν ιδιαίτερα πιεστικοί και προσπάθησαν να κατευθύνουν την κόρη τους προς ένα περισσότερο «βιοποριστικό» για εκείνους επάγγελμα, όπως οι Στρατιωτικές σχολές και τα Παιδαγωγικά, φαινόμενο που ανάγεται στα στερεότυπα που χαρακτηρίζουν την ελληνική οικογένεια και με βάση τα οποία οι γονείς θέλουν να δουν το παιδί τους μετά την αποφοίτησή του «τακτοποιημένο» σε ένα επάγγελμα, όπως τα δύο που αναφέρθηκαν και τα οποία εξασφαλίζουν έναν σταθερό μισθό.

5. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν αρχικά την τάση «μορφωσιολατρίας» ή «πανεπιστημομανίας» που χαρακτηρίζει την ελληνική νεολαία. Το σύνολο του δείγματος επιθυμούν να εισαχθούν στο πανεπιστήμιο για να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Όπως έγινε φανερό, μέσα από τα λεγόμενα των παιδιών, οι έφηβοι επικεντρώνουν τους στόχους τους στο πανεπιστημιακό πτυχίο, καθώς αυτό ενσαρκώνει σχεδόν στο σύνολό τους τις ελπίδες και προσδοκίες τους για το μέλλον (Γεώργας κ.ά., 1991). Οι πανεπιστημιακές σπουδές ασκούν μεγάλο γόητρο και ο βασικός λόγος γι' αυτό είναι η πεποίθηση που έχει καλλιεργηθεί στους εφήβους από τα κοινωνικά στερεότυπα ότι μέσω των πανεπιστημιακών σπουδών εξασφαλίζεται η κοινωνική ανέλιξη (Δημητρόπουλος κ.ά., 2000). Όσο περισσότερη μόρφωση απαιτείται, τόσο περισσότερο γόητρο απολαμβάνει κάποιο επάγγελμα (Αριστοδήμου - Ιακωβίδου, 1989).

Επομένως, μπορεί κανείς βάσιμα να υποστηρίξει ότι ο Έλληνας έφηβος δε σπουδάζει μόνο για να ικανοποιήσει προσωπικές του επιθυμίες και ανάγκες, αλλά και γιατί αυτό αντιπροσωπεύει αυξημένο κύρος για τον ίδιο και την οικογένειά του στον κοινωνικό τους

περίγυρο. Είναι γνωστό ότι κύρια αξία για την ελληνική οικογένεια υπήρξε για αιώνες η ανώτερη μόρφωση του παιδιού, η οποία αντιπροσωπεύει βεβαίως μια ατομική επιτυχία, αλλά κυρίως αντιπροσωπεύει μια συλλογική επιτυχία ολόκληρης της οικογένειας (Γεώργας κ.ά., 1991). Για να περιοριστούν οι επιπτώσεις αυτού του μάλλον νοσηρού φαινομένου της μορφωσιολατρίας, είναι άμεση ανάγκη η πολιτεία να αναζητήσει μεθόδους για την αποσύνδεση της ανώτατης παιδείας από την επαγγελματική της προέκταση, καθώς και κίνητρα τα οποία από τη μια μεριά θα παρωθήσουν τους μαθητές να αναζητήσουν και άλλες διεξόδους στο λυκειακό επίπεδο, ενώ από την άλλη θα διευκολύνουν τη λογικότερη κατανομή των προτιμήσεων των μαθητών στις διάφορες προσφερόμενες μεταλυκειακές διεξόδους, ιδίως εκείνες στις οποίες υπάρχει έλλειψη δυναμικού (Δημητρόπουλος κ.ά., 2000).

Δεδομένου ότι το δείγμα της έρευνας αντιπροσωπεύει εφήβους στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα, η επίδραση του φύλου στις επαγγελματικές επιλογές των εφήβων του δείγματος αναμενόταν να είναι μειωμένη (Watson et al, 2002). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν αυτή την υπόθεση και πράγματι, αντιπροσωπεύουν ένα βήμα μπροστά στην αργά αναπτυσσόμενη τάση προς την εξίσωση των διαφορών στις επαγγελματικές επιλογές των εφήβων με βάση το φύλο που καταγράφεται στα πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα (Watson et al, 2002). Κορίτσια και αγόρια παρουσίασαν παρόμοια εικόνα όσον αφορά τις επαγγελματικές τους επιλογές, με τα αγόρια να επιλέγουν αποκλειστικά τομείς που παραδοσιακά έχουν συνδεθεί με το ανδρικό φύλο, όπως η Ιατρική, οι Πολυτεχνικές και Στρατιωτικές σχολές και οι σχολές Πληροφορικής και τα κορίτσια να τους συναγωνίζονται στις προτιμήσεις τους, με παρόμοιες επιλογές. Η ακτίνα των επαγγελματικών επιλογών των αγοριών παρουσιάζεται συνεπώς περιορισμένη, καθώς περιλαμβάνει επαγγέλματα «ανδρικά» και υψηλού κύρους, ενώ τα κορίτσια εξέφρασαν ενδιαφέρον σε μια μεγαλύτερη ακτίνα επαγγελμάτων που περιλαμβάνει και ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα (Mendez & Crawford, 2002).

Η ερμηνεία για την τάση των κοριτσιών να επιλέγουν όλο και περισσότερο επαγγέλματα που θεωρούνται ότι ανήκουν στο ανδρικό φύλο, μπορεί να αναζητηθεί, εν μέρει, στην αυξανόμενη επίδραση του γυναικείου κινήματος, τώρα, στην τέταρτή του δεκαετία (Watson et al, 2002). Οι έφηβες στις αρχές του 2000 λαμβάνουν πολιτισμικά μηνύματα ότι όχι μόνο είναι επιτρεπτό για τις γυναίκες να βρίσκονται σε υψηλού κύρους επαγγέλματα, αλλά είναι ενθαρρυνόμενο, και σε κάποιο βαθμό, αναμενόμενο. Οι έφηβες σαφώς έχουν εκτεθεί σε περισσότερα μοντέλα ρόλων και ευκαιρίες στην τρέχουσα γενιά, όσο ποτέ. Παρακολούθησαν τη γενιά που προηγήθηκε να εισέρχεται στο χώρο εργασίας σε τομείς όπως η Ιατρική, η Νομική, τα Μ.Μ.Ε., επιχειρήσεις και πολιτική σε όλο και αυξανόμενα ποσοστά και σε όλο και υψηλότερες θέσεις. Αυτό το συνδυασμένο μήνυμα ίσως να είναι αρκετά δυνατό ώστε να «παράγει» έφηβες που φιλοδοξούν σε υψηλότερου κύρους επαγγέλματα σε σχέση με τα κορίτσια των προηγούμενων γενιών (Watson et al, 2002). Έτσι, τα κορίτσια σε γενικές γραμμές εμφανίστηκαν περισσότερο προοδευτικά σε σύγκριση με τα αγόρια.

Διαπιστώνεται συνεπώς διεύρυνση των γυναικείων ταυτοτήτων, οι οποίες συνδέονται πλέον με αξίες, συμπεριφορές και ρόλους που αποτελούσαν στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας (όπως ο ανταγωνισμός στη δημόσια σφαίρα, η επαγγελματική επιτυχία, η οικονομική ανεξαρτησία), ενώ αντίθετα, οι ανδρικές ταυτότητες αποτελούν κατασκευές πολύ πιο δύσκαμπτες και με λιγότερη ευελιξία, καθώς παραμένουν σε μεγάλο βαθμό προσκολλημένες σε παραδοσιακά στοιχεία και χαρακτηριστικά, υπεραμυνόμενες των τυπικών μορφών της ανδρικής κυριαρχίας στις αλλαγές που

επιδιώκουν οι γυναίκες στην κοινωνική τους θέση και το ρόλο τους, συμπεράσματα στα οποία έχουν καταλήξει και άλλες συναφείς έρευνες (Arnot et al, 2000).

Στο πλαίσιο της προσέγγισης αυτής, το σχολείο, σε συνδυασμό με την οικογένεια, θα μπορούσε να συντελέσει ουσιαστικά σε έναν πιο συστηματικό και εμβαθυμένο επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων παιδιών (Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, 1997), επιδιώκοντας το σχεδιασμό προγραμμάτων επαγγελματικής ανάπτυξης τα οποία θα διέπονται από φυλετική ισότητα στο πνεύμα αλλά και στην πράξη (Κρίβας & Χάντζιου, 1989). Μέσω αυτών των προγραμμάτων οι έφηβοι θα βοηθηθούν και θα ωθηθούν στη διερεύνηση και κατανόηση των διασυνδέσεων μεταξύ εκπαίδευσης, εργασίας και οικογένειας στην κοινωνία μας (Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, 1997). Ο στόχος θα πρέπει να είναι όχι μόνο η ενδυνάμωση και ενίσχυση των κοριτσιών στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και η διεύρυνση των ανδρικών ταυτοτήτων (Δεληγιάννη - Κουϊμτζή & Σακκά, 2005). Περιμένουμε συνεπώς μεταγενέστερες έρευνες να δείξουν διαφορετικά πρότυπα από αυτά που είναι εμφανή σήμερα και να αναδείξουν το βαθμό που το φύλο θα έχει μειώσει την κυριαρχία του στο να διαχωρίζει τα επαγγέλματα και τους ρόλους των δύο φύλων μέσα στην κοινωνία (Helwig, 2004).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Arnot, M., Araujo, H., Deliyianni, K., & Ivinson, G. (2000). Changing femininity, changing concepts of citizenship in public and private spheres. *International Journal of Women Studies*, 7(2000), 149-168.
- Bird, M., & Hammersley, M. (1999). *Εκπαιδευτική έρευνα στην πράξη: Εγχειρίδιο μελέτης* (Μτφ. Ε. Φράγκου). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Danziger, N. (1983). Sex – related differences in the aspirations of high school students. *Sex Roles*, 9, 683-694.
- Denzin, N. K. (1986). A postmodern social theory. *Sociological Theory*, 4, 194-204.
- Dey, I. (2004). Grounded Theory. Στο C. Seale & G. Gobo (Eds.), *Qualitative Research practice*. London: Sage.
- Dunnell, P. A. & Bakken, L. (1991). Gifted high school students' attitudes towards careers and sex roles. *Roeper Review*, 13, 198-202.
- Eccles, J. S. (1985). Why doesn't Jane run? Sex differences in educational and occupational patterns. Στο F. D. Horowitz & M. O' Brien (Eds.), *The gifted and talented: Developmental perspectives*. Washington: American Psychological Association. 251-295.
- Fassinger, R. E. (1990). Causal models of career choice in two samples of college women. *Journal of Vocational Behavior*, 36, 225-248.
- Fontana, A. & Frey, J. H. (2003). The interview: From structured questions to negotiated text. In K. Norman & D. Y. Lincoln (Eds.), *Collecting and interpreting qualitative materials*. London: Sage.
- Frey, J. H., & Fontana, A. (1993). The group interview in social research. In D. L. Morgan (Ed.), *Successful focus groups: Advancing the state of the art*. Newbury Park: Sage. 20-34.
- Gill, R. (1996). "Discourse analysis: practical implementation". Στο *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and the Social Sciences*. UK.: The British Psychological Society.
- Helwig, A. A. (2004). A Ten-Year Longitudinal Study of the Career Development of Students: Summary Findings. *Journal of Counseling and Development*, 82(1), 49-57.

- Krueger, R. A. (1994). *Focus groups: A practical guide to applied research*. Thousand Oaks: Sage.
- Mendez, L. M. R. & Crawford, K. M. (2002). Gender – role stereotyping and Career Aspirations: A comparison of Gifted early Adolescent boys and girls. *The Journal of Secondary Gifted Education*, 13(3), 96-107.
- Morgan, D. L. (1988). *Focus groups as qualitative research*. Newbury park: Sage.
- Morgan, C., Isaac, J. D. & Sansone, C. (2001). The Role of Interest in Understanding the Career Choices of Female and Male College Students. *Sex Roles*, 44 (5/6), 295-320.
- Rojewski, J. W., & Hill, R. B. (1998). Influence of Gender and Academic Risk Behavior on Career Decision Making and Occupational Choice In Early Adolescence. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 3(3), 265-287.
- Schulenberg, J., Goldstein, A. E., & Vondracek, F. W. (1991). Gender differences in adolescents' career interests: Beyond main effects. *Journal of Research on Adolescence*, 1, 37-61.
- Shapiro, D. & Crowley, J. E. (1982). Aspirations and expectations of youth in the United States: Part 2: Employment activity. *Youth and Society*, 14, 33-58.
- Stevens, C. J., Puchtell, L. A., Ryu, S. & Mortimer, J. T. (1992). Adolescent work and boys' and girls' orientation to the future. *Sociological Quarterly*, 33, 153-169.
- Super, D. E. (1957). *The Psychology of Careers*. New York: Harper and Row.
- Watson, C. M., Quatman, T., & Edler, E. (2002). Career Aspirations of Adolescent Girls: Effects of Achievement Level, Grade and Single – Sex School Environment. *Sex Roles*, 46(9/10), 323-335.
- Wilkinson, S. (1998). Focus groups in feminist research: Power, interaction and the co-construction of meaning. *Women's Studies International Forum*, 21, 111-125.
- Yount, K. R. (1986). A theory of productive activity: The relationships among self-concept, gender, sex-role stereotypes and work-emergent traits. *Psychology of Women Quarterly*, 10, 63-88.
- Αθανασιάδου, Χ., & Δεληγιάννη - Κουϊμτζή, Β. (2004). Ρεπερτόρια γυναικών: Η ανάλυση λόγου στη φεμινιστική έρευνα. Στο Ευκλείδη, κ.ά. (Επιμ.), *Ποιοτική και ποσοτική έρευνα στην ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αριστοδήμου – Ιακωβίδου, Ν. (1989). Το σύστημα αξιών και η επίδρασή του στην επιλογή επαγγέλματος: Η Ελληνική περίπτωση. *Εκπαίδευση και Επάγγελμα*, 2(2), 155-165.
- Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, Χ. (1997) Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών. Στο Β. Δεληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη – Συλλογή εισηγήσεων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Γεώργας, Δ., Μπεζεβέγκης, Η., & Γιαννίτσας, Ν. (1991). Εμπειρίες, στάσεις και προσδοκίες μαθητών και φοιτητών από το λύκειο, τον Σ.Ε.Π. και το πανεπιστήμιο. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού*, 18-19, 43-65.
- Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, Β. (1999). Μια επιτυχημένη καριέρα κι ένας καλός σύζυγος: Όνειρα και προσδοκίες κοριτσιών εφηβικής ηλικίας. Στο Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου (Επιμ.), *Εκπαίδευση και φύλο – Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δεληγιάννη - Κουϊμτζή, Β., Σακκά, Δ., κ.ά. (2004). Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής: Η παρουσίαση ενός προγράμματος. Στο Δεληγιάννη - Κουϊμτζή (Επιμ.), *Ταυτότητες φύλου στην εφηβεία και το σχολικό πλαίσιο – Συλλογή άρθρων για τις ανάγκες του μαθήματος*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.

- Δεληγιάννη - Κουϊμτζή, Β. & Σακκά, Δ. (2005). *Μεγαλώνοντας ως αγόρι: Διερεύνηση της ανάπτυξης της ανδρικής ταυτότητας στην εφηβική ηλικία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητρόπουλος, Ε. (1986). *Συμβουλευτική – Προσανατολισμός στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Μια πρώτη Προσπάθεια Αξιολόγησης του Θεσμού*. Αθήνα: Καραμπερόπουλος.
- Δημητρόπουλος, Ε. Γ. (1986α). Παράγοντες που καθορίζουν τον προσανατολισμό των μαθητών του λυκείου. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού*, 1, 66-85.
- Δημητρόπουλος, Ε., κ.ά. (2000). *Οι προτιμήσεις των νέων για σπουδές και επάγγελμα – Υπόθεση κοινωνικής τάξης*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κακανά, Δ., Καμαριανός, Γ., & Μεταλλίδου, Π. (2003). Η επίδραση της οικογένειας στις επαγγελματικές επιλογές των εφήβων. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 35, 145-160.
- Κακανά, Δ., Καμαριανός, Γ., & Μεταλλίδου, Π. (2002). Φύλο και επαγγελματικός προσανατολισμός – Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. στην επιλογή επαγγέλματος από τα δύο φύλα. *Μέντορας*, 6, 18-28.
- Κάντας, Α., & Χαντζή, Α. (1991). *Ψυχολογία της εργασίας. Θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κασιμάτη, Κ. (1989). *Επιλογή επαγγέλματος – Πραγματικότητα ή μύθος*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κασιμάτη, Κ. (1998). *Έρευνα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης – Μελέτη Ι: Η επιλογή του επαγγέλματος*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κασσωτάκης, Μ. (1992). Η ενημερωτική και η συμβουλευτική λειτουργία του ΣΕΠ: Μια προσπάθεια αξιολόγησής τους. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού*, 20-21, 79-98.
- Κρίβας, Σ., & Χάντζιου, Ε. (1989). «Διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ως προς τα επαγγελματικά κίνητρα και την επαγγελματική συμπεριφορά – Μια ερευνητική διερεύνηση του αντικειμένου στην Ελληνική πραγματικότητα». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 46, 79-87.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1997). Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άνδρες διοικούν. Στο Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγο (Επίμ.), *Φύλο και σχολική πράξη – Συλλογή εισηγήσεων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Μιχαηλίδης, Α. (1987). *Έφηβοι και Παιδεία: Προβλήματα της εφηβικής ηλικίας στο παρελθόν και σήμερα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μπουρνούδη, Ε., & Ψάλτη, Α. (1997). Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογένειάς τους. Η επίδραση του φύλου. Στο Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου (Επίμ.), *Φύλο και σχολική πράξη – Συλλογή εισηγήσεων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Παπάς, Γ. & Ψαχαρόπουλος, Γ. (1988-1989). Επιδιώξεις και επιτεύγματα τελειοφοίτων των Γενικών Λυκείων για περαιτέρω σπουδές – Μια εμπειρική κοινωνικοοικονομική ανάλυση. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού*, 7-8, 73-102.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας* (Τόμ. Β). Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Σιδηροπούλου – Δημακάκου, Δ. (1994-1995). Διαφορές στις επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων. *Τα Εκπαιδευτικά*, 36, 96-115.

